

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK BÜYÜME

Öğr. Grv. İbrahim DURSUN*

ÖZET

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında doğrudan bir ilişkinin olup olmadığı son yıllarda önemli tartışmalara konu olmuştur. Bu konuda yapılan ciddi istatistiki çalışmaların sonuçları göstermiştir ki ekonomik özgürlük ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için bir ön şarttır.

Ekonomik özgürlükler alanında devlete düşen rol ise teşebbüs özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve tercih özgürlüğü gibi ekonomik özgürlükleri güvence altına alacak kanuni düzenlemeler yapmak, diğer bir deyişle “oyunun kuralları”nı koymaktır. Bunun dışında devletin iktisadi hayata yaptığı her türlü müdahale ekonomik özgürlüğü dolayısıyla ekonomik büyümeyi sınırlandıracaktır.

ABSTRACT

In recent years, there has been an intensive debate on the nature of the relationship between the extent of the economic freedom and economic growth. The statistical surveys on this subject, indicates that the existence of economic freedom is a prerequisite for the achievement of economic growth.

The role of the government in this field is to make necessary arrangements to ensure freedom for investment, freedom for contract, and freedom for preferences. In other words, the sole task of the government is to set the “rules of the game”. Any other kind of intervention to the economy restricts the extent of economic freedom and therefore limits economic growth.

GİRİŞ

Tarih süreci içerisinde, temel hak ve özgürlükler tüm toplumların ve bireylerin “olmazsa olmaz”ı haline gelmiştir. Bununla birlikte, özgürlüklerden yararlanma ve hakları kullanma konusunda bir

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B. Fakültesi, Maliye Bölümü.

sınırın olması gerektiği genel kabul gören bir inanıştır. Gerçekte bu sınır hak ve özgürlüklerini kullanmak isteyen iki ya da daha fazla bireyin karşılaşmaları sonucunda kendiliğinden çizilecektir.

Mutlak özgürlük diğer bireylerin özgürlüklerinin ve haklarının sınırlandırılması sonucunu doğuracaktır. Bu nedenle topluluk halinde yaşayan insanlar aralarında bir düzenin sağlanabilmesi için mutlak özgürlükten feragat etmek durumundadırlar.

Netice itibariyle, özgürlüklerin bir sınırı ve bu sınırın da bir takım ölçülerinin olması gereklidir. Bu ölçüler:¹

- Özgürlüklerin sınırlanması yasayla olmalıdır
- Anayasa ve/veya Kanunda sayılı sebeplerle olmalıdır
- Bu sınırlamanın da bir sınırı olmalıdır

şeklinde ifade edilebilir.

Özgürlük kavramını tüm hatları ile kapsayacak bir tanıma ulaşmak kolay değildir. Aşağıda bu konuyla ilgili bazı tanımlar verilmiştir.

“Özgürlük, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, her türlü dış etkilerden bağımsız olarak karar verebilmedir.”²

“Özgürlük, bireyin başkalarının zorlamasının altında olmaksızın davranabilmesi demektir. Başka bir ifadeyle, özgürlük dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın bireyin başkasına zarar vermeyecek eylem ve davranışlarda bulunabilmesi anlamına gelmektedir.”³

¹ Enis ÖKSÜZ, Haklar ve Özgürlükler Üstüne, *Yeni Türkiye*, Temmuz/Ağustos 1998, s.22.

² A. Mehmet KOCAOĞLU, Ekonomik ve Sosyal Haklar, *Yeni Türkiye*, Temmuz/Ağustos 1998, s.1065.

³ Coşkun Can AKTAN, “Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi Yönünden Türkiye Dünyanın Neresinde?”, *EGİAD 1996 Raporu*, İzmir, 1997, s.27.

“Özgürlük baskının olmamasıdır.”⁴

Tanımlardan anlaşıldığı gibi özgürlük genel anlamda bir bireyin dilediği eylemi başkalarının hak ve özgürlüklerini zedelemeksizin gerçekleştirebilmesini ifade etmektedir. Temel özgürlükleri üç başlık altında incelemek mümkündür:

- Siyasal özgürlükler
- Sosyal özgürlükler ve
- Ekonomik özgürlükler

Bu çalışmada ekonomik özgürlüğün çeşitli tanımları ve bu tanımlarda yer alan ortak unsurlar ortaya konularak ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki vurgulanmaya çalışılmıştır.

I. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK

Ekonomik özgürlük kavramı ekonomik literatürde henüz yeni gelişen bir kavram olması nedeniyle bu terim genellikle muğlak bir şekilde kullanılmaktadır. Aşağıda bazı ekonomik özgürlük tanımları sıralanmıştır.

“Ekonomik özgürlüğün kısa, doğru bir tanımı, insanlar var olduğunda var olan ve kişinin güç kullanmadan, hile yapmadan ve çalmadan edindiği mülkünü diğer bireylerin saldırısından koruması şeklindedir.”⁵

“Ekonomik özgürlük, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan bir müdahale olmaksızın özgürce kullanabilmelerini ifade etmektedir.”⁶

“Ekonomik özgürlük, genellikle, ücret dikte etmekten, fiyatları kontrol etmekten, ticari muameleler üzerindeki sınırlamaları

⁴ Ronald W. JONES, and Alan C. STOCKMAN, On the Concept of Economic Freedom, *Rating Global Economic Freedom*, Ed. By Stephen T., Easton, and Michael A., Walker, The Fraser Institute, s.11

⁵ James GWARTNEY; Walter BLOCK, and Robert LAWSON, Measuring Economic Freedom, *Rating Global Economic Freedom*, Ed. By Stephen T., Easton; Michael A., Walker, The Fraser Institute, s.153

⁶ AKTAN, s.30.

artırmaktan sakınan ya da diğer özel ekonomik girişimler üzerindeki sınırlamaları kaldıran bir yönetimle eş değerdir.”⁷

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bu konuyla ilgilenen araştırmacılar henüz tek ve sürekli kullanılan bir ekonomik özgürlük tanımına ulaşamamışlar da ekonomik özgürlüğün temel unsurları üzerinde muvafakat sağlamışlardır:⁸

- (i) Mülkiyet haklarını korumak
- (ii) Yurt içi ve dışında gönüllü muameleler yapabilme özgürlüğü
- (iii) Bireysel muamelelerdeki devlet kontrollerinin kaldırılması
- (iv) İstimlâk uygulamalarının kaldırılması.

Teşebbüs özgürlüğü, mübadele özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve tercih özgürlüğü ekonomik özgürlüklerin başlıcalarıdır.⁹ Ekonomik hak ve özgürlüklerin kapsamı zamanla öylesine genişlemiştir ki “ihtiyaç” olarak nitelendirilebilecek bazı unsurlar “insan hakkı” ya da “özgürlük”ü haline dönüşmüştür.

Liberal iktisat teorisi vergiler, çeşitli düzenlemeler ve keyfi sınırlamalar şeklindeki devlet müdahalesinin üretimi düşürdüğünü ve büyümeyi yavaşlattığını ifade etmektedir. Bu anlamda, ekonomik özgürlüklerin korunabilmesi, dolayısıyla üretim ve büyüme hızı artışının sağlanabilmesi için devletin ekonomik alandaki güç, yetki ve müdahalelerinin sınırlandırılmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Burada söz konusu edilen sınırlama anayasal bir sınırlamadır. Diğer bir ifadeyle kanunların, kişilerin özgürlüklerini sınırlandırmak amacıyla değil aksine bu özgürlükleri diğer bireylere ve devlete karşı garanti altına almak amacıyla çıkarılmasının ve en azından belirli bir süre değiştirilemeyecek ve iktidarın keyfi müdahalelere izin

⁷ Richard E. MESSICK, World Survey of Economic Freedom 1995-1996, *Freedom House News*, New York, 1997, s.1.

⁸ Steve H. HANKE; STEPHEN J.K., WALTERS, Economic Freedom, Prosperity, And Equality: A Survey, *CATO Journal*, Fall 1997, Vol.17, s.117.

⁹ Coşkun Can AKTAN, Özgürlüklerin İki Boyutu: Siyasal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler, *Yeni Türkiye*, Temmuz/Ağustos 1998, s.1078.

vermeyecek şekilde anayasada yer almaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Liberal teorinin temel amacı, George J. Stigler'in ifadesiyle bireyin geliştirilmesidir. Birey özgürlüğünün maksimum genişliğe kavuşturulması ve bununla tutarlı olarak bir bireysel sorumluluk teşkil edilmesidir.¹⁰

II. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK - EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Ekonomik büyüme tarih boyunca ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişmiş ülkeler açısından istikrarı, gelişmekte olanlar açısından ise hızının artırılması amaçlanan önemli bir hedef olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri gelirdeki artışların başta refah ve ortalama ömrü bir çok yönden etkiliyor olmasıdır. Daha yüksek bir gelir düzeyi büyüme ve kalkınmayı hızlandıran beslenme, barınma ve halk sağlığı standartlarını artırmaya ve de eğitime yönelik harcamalara imkân sağlamaktadır.

Ekonomik büyüme "ülkenin halkın istediği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü artırmak" olarak tanımlanabilir.¹¹ Bu tanımdan ekonomik büyüme açısından asıl önemli faktörün üretim kapasitesi olduğu anlaşılmaktadır. Fakat reel büyüme bir ekonomide üretim kapasitesinin artışı kadar bu kapasitenin ne kadar kullanıldığına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle reel anlamda bir ekonomik büyüme üretimin reel olarak artması ve kaynakların etkin kullanımını ifade etmektedir.

Kişi başına düşen gelir seviyesindeki artışlar genelde ekonomik büyümenin kıstası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme hem toplam hem de kişi başına düşen gelir ve üretim miktarındaki, yani GSMH'daki artış olarak tanımlanabilir.

¹⁰ Vural Fuat SAVAŞ, Özgür Toplumun Amaçları, *Liberal Düşünce*, Bahar 97, Sayı 6, s.8.

¹¹ Wallace C. PETERSON, *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*, Çev. Servet MUTLU, Eskişehir, Eskişehir İTİA Basımevi, 1976, Eskişehir İTİA Yay. NO.145, Döner Sermaye İşletmesi Yardımcı Ders Kitapları Yay. No.2, s.387.

Ekonomik büyümeye duyulan ilginin bu derece yoğun olmasının temel nedeni insanın, dolayısıyla toplumun hayat standardının iyileştirilmesine duyulan ilgidir. Bu nedenle en anlamlı ekonomik büyüme ölçütü kişi başına düşen mal ve hizmet, dolayısıyla gelir miktarındaki artışlardır.

Son zamanlarda ekonomik büyüme üzerine çalışan bazı araştırmacılar Adam Smith'in ekonomik özgürlüğün devamlı ve etkin bir ekonomik büyüme için vazgeçilmez bir ön şart olduğu görüşünü benimsemişler ve bu tezi yaptıkları istatistiki çalışmalarla ispatlamaya çalışmışlardır. Şüphesiz tabii kaynakların, eğitilmiş insan sayısının ve teknolojik imkânların bolluğu ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Ancak bu faktörler ekonomik büyüme için yeterli görülmemektedir. Nitekim Doğu Almanya'nın yüksek vasıflı iş gücü Demir Perde'nin düşmesinden önceki dönemde Batı Almanya'nın hızına erişmesini; üstün ve karmaşık bir teknolojiye sahip olmak Sovyetler Birliği'nin varlığını devam ettirmesini temin edememiştir.¹²

Özellikle son on yılda ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını tespit için ciddi tartışmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri olan Fraser Institute adlı kuruluşun 1996 yılında yapmış olduğu "Dünya'da Ekonomik Özgürlükler" araştırmasının sonuçlarına göre ekonomik özgürlük derecesi daha yüksek olan ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin ve ekonomik büyüme hızlarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Yine Gerald W. Scully yaptığı bir çalışmada özgür ekonomik kurumlarla çeşitli ekonomik ve sosyal refah göstergeleri arasındaki ilişkinin delillerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışmada kamu sektörünün büyümesinin ekonomik büyümeyi sınırlayıcı etkiler doğurduğu saptanmıştır.¹³

¹² HANKE, s.118

¹³ Detaylı bilgi için bkz. G.W. SCULLY, The Institutional Framework and Economic Development, *Journal of Political Economy* 96. Ve G.W.Scully, *Constitutional Environments and Economic Growth*, Princeton, N.J. Princeton University Press, 1992

Şüphesiz, daha yüksek gelir ve daha iyi hayat standardı mal ve hizmet üretimindeki artışlara bağlıdır. Tüketicilerin değer biçtiği ve kıymetlendirdiği mal ve hizmetlerin üretiminde bir artış olmaksızın milli gelir artmayacaktır. Kişi başına düşen üretim miktarındaki artışlar ise kişi başına düşen gelirin artması anlamına gelir.

Verimlilik ve gelirdeki artışların dört temel kaynağı vardır: (1) Kalifiye iş gücünün artması (2) Yatırım ve sermaye teşekkülü (3) Teknolojik ilerleme (4) Daha iyi ekonomik düzenlemeler. Bu dört faktör hem birbiri ile alâkalıdır, hem de ekonomik özgürlük tarafından etkilenirler.¹⁴

Eğer insanlara ürettiklerini ve kazandıklarını diledikleri gibi kullanma izni verilmez ise gelecekteki üretimlerini, kabiliyetlerini ya da yatırımlarını artırmak için yeterli çabayı göstermeyeceklerdir. Eğer ekonomik kurumlarla ekonomik özgürlükler uyumlu ise bu, insanların diğer insanlar ile, özellikle karşılaştırmalı üstünlükler alanında, işbirliği yapmalarını ve ticaret ve işletmecilik faaliyetinden kazanç elde etmelerini kolaylaştıracaktır. Buna karşılık, ticareti sınırlandıran, işlem maliyetini artıran, mülkiyet haklarını zedeleyen ve belirsizlik ortamı doğuran kurumsal düzenlemeler ticari kazançları ve verimli aktivitelerde bulunma arzusunu azaltacaktır.¹⁵

SONUÇ

Bu makalede bir kaçından kısaca bahsedilen ciddi istatistiki çalışmalar göstermiştir ki ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasında güven düzeyi oldukça yüksek bir korelasyon mevcuttur. Ekonomik gelişmişlik rakamları itibariyle ülkeler sınıflandırmasında üst sıralarda yer alan ülkeler ekonomik özgürlük düzeyleri itibariyle de üst sıralarda yer almaktadır. Bu da göstermektedir ki;

- teşebbüs özgürlüğü
- tercih özgürlüğü
- mübadele özgürlüğü

¹⁴ James GWARTNEY, Robert, Lawson, and Walter, Block, *Economic Freedom of the World 1975-1995*, s.89

¹⁵ GWARTNEY, s.90

- sözleşme özgürlüğü
- mülkiyet ve miras özgürlüğü
- uluslar arası ticaret özgürlüğü
- gelirini ve servetini dilediği şekilde kullanma özgürlüğü

şeklindeki ekonomik özgürlükleri gerçekleştiren ülkeler daha büyük ekonomik gelişmişlik düzeylerine ulaşacaklardır.

Şurası bir gerçektir ki devletin ekonomiye yapmış olduğu doğrudan ya da dolaylı müdahaleler ekonomik özgürlükler, dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Bu olumsuz etki gelir dağılımı açısından da söz konusudur. Yine Scully tarafından yapılan ve yetmiş ülkeyi kapsayan bir analizde, “gelirin, özel mülkiyetin var olduğu, kaynakların piyasaya tahsis edildiği ve hukuk yönetimine sahip politik yönden özgür ülkelerde bu hakların kısıtlandığı ülkelerekinden daha adil bir şekilde dağıtıldığı” sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonomik özgürlükler alanında devlete düşen rol yukarıda sıralanan özgürlükleri güvence altına alacak kanuni düzenlemeleri yapmaktır. Milton Friedman’ın ifadesiyle “ekonomik ve sosyal oyunun kurallarını belirlemek ve gönüllü mübadeleleri kolaylaştırmaktır.”¹⁶ Bunun ötesinde (özel sektör tarafından boş bırakılan alanlar hariç) ekonomik işleyişe yapılacak müdahaleler ekonomik büyümeyi yavaşlatıcı ve güçleştirici etkilerde bulunacaktır.

¹⁶ SAVAŞ, s.16

KAYNAKLAR

- AKTAN, Coşkun Can., *Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi Yönünden Türkiye Dünyanın Neresinde?*, EĞİAD 1996 Raporu, İzmir, 1997.
- AKTAN, Coşkun Can., *Özgürlüklerin İki Boyutu: Siyasal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler*, *Yeni Türkiye*, Temmuz/Ağustos 1998.
- GWARTNEY, James; Robert, LAWSON, and Walter, BLOCK., *Economic Freedom of the World 1975-1995*.
- GWARTNEY, James; Walter, BLOCK; and Robert, LAWSON., *Measuring Economic Freedom, Rating Global Economic Freedom*, Ed. By Stephen T., Easton; Michael A., Walker, The Fraser Institute.
- HANKE, Steve H., and Stephen J.K., WALTERS., *Economic Freedom, Prosperity, And Equality: A Survey*, *CATO Journal*, Fall 1997, Vol.17.
- JONES, Ronald W., and Alan C., STOCKMAN, *On the Concept of Economic Freedom*, *Rating Global Economic Freedom*, Ed. By Stephen T., Easton; Michael A., Walker, The Fraser Institute.
- KOCAOĞLU, A. Mehmet., *Ekonomik ve Sosyal Haklar*, *Yeni Türkiye*, Temmuz/Ağustos 1998.
- MESSİCK, Richard E., *World Survey of Economic Freedom 1995-1996*, *Freedom House News*.
- ÖKSÜZ, Enis., *Haklar ve Özgürlükler Üstüne*, *Yeni Türkiye*, Temmuz/Ağustos 1998.
- PETERSON, Wallace C., *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*, Çev. Servet Mutlu, Eskişehir, Eskişehir İTİA Yay. No:145, Döner Sermaye İşletmesi Yardımcı Ders Kitapları Yay. No:2.
- SAVAŞ, Vural Fuat., *Özgür Toplumun Amaçları*, *Liberal Düşünce*, Bahar 97, Sayı 6.